

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата педагогічних наук,
старшого наукового співробітника Шагаєвой Ольги Анатоліївни
на дисертацію Белікової Юлії Анатоліївни «Проектування професійного
саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»**

Найперше і, можливо, найголовніше враження, яке справляє представлена до захисту дисертаційна робота, це переконливо компетентний підхід автора-практика до вирішення актуальної проблеми професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.

Як відомо, соціально-економічні зміни на ринку праці, підвищення суспільних вимог до рівня професіоналізму та конкурентоспроможності майбутнього фахівця спонукають до розв'язання актуальних проблем сучасної системи професійної освіти, пов'язаних з формуванням особистості працівника, його діяльності в умовах ринкової економіки. За цих умов актуалізується пошук інноваційних підходів до підготовки педагогів професійного навчання, а саме – майстрів виробничого навчання, формування в них здатності до професійного саморозвитку впродовж життя, яка передбачала б розкриття особистісного потенціалу, реалізації індивідуальної траєкторії професійного становлення.

Вихідні концептуальні положення щодо підготовки таких фахівців відображено у законодавчих та нормативно-правових документах: Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про освіту» (2017), «Про професійний розвиток працівників» (2012); Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013); постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011); Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (2015); Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні (2004) тощо. У документах наголошується на важливості вирішення соціально значущих завдань щодо оновлення змісту, форм, технологій здійснення професійної підготовки майбутнього педагога, зокрема майстра виробничого навчання, підкреслюється значущість його професійного саморозвитку.

Тим актуальніше стає досягнення визначеної дисертанткою мети дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити систему проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.

Дисертаційна робота має безумовну наукову новизну і теоретичну значущість одержаних результатів дослідження, які полягають у тому, що:

- *вперше* розроблено систему проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання, структурними компонентами якої є ціннісно-цільовий, змістовий, технолого-методичний, оцінно-результативний; визначено принципи її побудови (соціальної доцільності професійного саморозвитку як результату професійної самоосвіти і самовиховання; самоцінності індивідуальної траєкторії професійного становлення та розвитку студента засобами самоосвіти і самовиховання; відповідності між змістом самоосвіти майбутніх майстрів виробничого навчання та запитамі ринку праці; забезпечення

потреб особистості майбутнього майстра виробничого навчання в оволодінні теорією і методикою професійного самовиховання; неперервності психолого-педагогічної підтримки процесу самоуправління студентом власним професійним саморозвитком тощо); обґрунтовано умови організації самоосвіти і самовиховання студентів як чинників їхньої саморозвивальної діяльності; удосконалено методи і форми мотивації, організації і стимулювання активності майбутніх майстрів виробничого навчання у професійно-педагогічному зростанні; визначено структуру проміжного результату професійного саморозвитку майбутнього майстра виробничого навчання (мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-саморегулювальний, афективно-саморегулювальний і рефлексивно-діяльнісний компоненти);

- *уточнено* зміст ключових понять дослідження, а саме: «професійний саморозвиток особистості майстра виробничого навчання», «умови професійного самовиховання», «здатність майбутнього фахівця до рефлексії та саморозвитку», «рівень професійного саморозвитку», «мотивація професійного зростання», «стимулювання професійного саморозвитку особистості»;

- *подальшого розвитку* набули наукові уявлення про професійні компетентності як цільові орієнтири професійного саморозвитку майбутнього майстра виробничого навчання.

Коротко схарактеризуємо структурні елементи рецензованої праці.

Вступ дисертації містить усі необхідні компоненти і вихідні дані для наступного опису етапів проведення дослідження і одержуваних результатів (об'єкт, предмет, мету, основні завдання, гіпотезу дослідження тощо).

У *першому розділі дисертації* «Теоретико-методологічні засади педагогічного проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання» здійснено аналіз ступеня дослідженості проблеми в науковій літературі та педагогічній практиці, розкрито сутність і структуру професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання та компетентностей майстра виробничого навчання як цільових орієнтирів професійної самоосвіти і самовиховання (засобів саморозвитку).

У підрозділі 1.2. здійснюється теоретичний аналіз здобутків вітчизняних та зарубіжних науковців щодо визначення сутності поняття «розвиток», «саморозвиток», «професійний саморозвиток». Привертає увагу таблиця з узагальненими результатами аналізу основних методологічних підходів щодо визначення сутності поняття «професійного саморозвитку», зокрема: акмеологічного, діяльнісного, аксіологічного, компетентнісного, синергетичного, системного підходів (с. 47).

Саме узагальнення результатів дослідження феноменів професійного розвитку і саморозвитку особистості дозволило дисертантці визначити сутність поняття «професійний саморозвиток майбутнього майстра виробничого навчання» (с. 48-49), під яким вона розуміє неперервний процес позитивної якісної зміни станів сфер його особистості (духовно-моральної, потребнісно-мотиваційної, когнітивної, афективної, соціально-психологічної), результат усвідомлення потреби у самоосвіті і самовихованні як засобах оволодіння цінностями змісту професійно-технічної освіти, набуття самосвідомістю таких новоутворень, як нові мотиви, цілі й інтереси фахового становлення і удосконалення впродовж життя, нові професійно важливі знання, способи діяльності, новий досвід соціальної

комунікації, професійної творчості і самотворчості, що забезпечують якісний рух до соціального й особистісно значущого реального, цілісного образу «Я» – майстер виробничого навчання.

У підрозділі 1.2 дисертантка розглянула цілісність педагогічного проектування професійного саморозвитку майбутнього майстра виробничого навчання як філософську та психолого-педагогічну проблему. З цією метою нею була опрацьована філософська, психологічна та педагогічна література. Здійснений аналіз дозволив їй трактувати категорію професійного саморозвитку як міждисциплінарну, інтегральну.

Погоджуємося з думкою Ю.А. Белікової про те, що забезпечуючи цілісність педагогічного проектування професійного саморозвитку майбутніх фахівців особистість викладача як суб'єкта відповідного процесу грає ключову роль в досягненні його ефективності (с. 54).

Певним науковим здобутком дисертантки є визначені нею детермінанти цілісного професійного саморозвитку особистості майбутнього майстра виробничого навчання, основними серед яких є: орієнтація процесу навчання на формування спрямованості майбутнього фахівця на самоактуалізацію та самодетермінацію в майбутній професійній діяльності; збагачення змісту навчання знаннями і вміннями щодо орієнтації майбутніх майстрів виробничого навчання на рефлексію професійного становлення, самопроекування, самонавчання, самоорганізацію, саморозвиток у сфері формування професійно значущих якостей особистості; застосування методів, прийомів і технологій навчання, що сприяють набуттю досвіду діяльності, яка саморозвиває в особистісно-професійному напрямі (с.56).

У підрозділі 1.3. дисертанткою розглянуто компетентності майстра виробничого навчання в системі цільових орієнтирів професійної самоосвіти і самовиховання.

Окремої уваги заслуговує результати аналізу освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників зі спеціальності 5.01010401 «Професійна освіта» за напрямками «Зварювання», «Радіотехніка», «Гірництво». Дисертантка дійшла висновку про те, що наведений перелік компетентностей є неповним та запропонувала перелік додаткових компетентностей майстра виробничого навчання, які розглядаються нею як цільові орієнтири професійної самоосвіти і самовиховання у особистісно і професійно-розвивальному аспекті (с. 75). Це на її думку дозволить привести у відповідність модель майбутнього майстра виробничого навчання до вимог стратегії розвитку освіти в Україні, в якій саморозвитку особистості студента відводиться провідне місце (с. 74).

Також схвальної оцінки заслуговує результати аналізу навчального плану підготовки майбутніх майстрів виробничого навчання зі спеціальності 5.01010401 Професійна освіта за напрямом «Зварювання» з позиції реалізації системи професійного саморозвитку студентів (с. 75-77) та аналіз типових посадових інструкцій майстра виробничого навчання (с. 78).

Дисертантка досить вдало на підставі аналізу можливостей працевлаштування випускників закладів освіти різного рівня представила цільові орієнтири професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання у їх фаховому становленні (схема на с.79).

Ми погоджуємося з думкою Юлії Анатоліївни про те, що запропонований проект цільових орієнтирів професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання дає підстави визначити основні перспективи їх кар'єрного зростання впродовж життя.

Водночас, слід зазначити, що при певних інноваційних поглядах та всебічному аналізі ступеня дослідженості проблеми в науковій літературі та педагогічній практиці дисертантка недостатньо уваги приділила аналізу зарубіжного досвіду професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання країн ближнього і дальнього зарубіжжя. Нажаль, такий аналіз носить фрагментарний характер (с. 46, 56, 64, 66).

У другому розділі дисертації «Система проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання» обґрунтовано систему проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання на основі принципів її побудови і алгоритму; визначено умови її ефективного функціонування, обґрунтовано критерії і показники оцінки ефективності цієї системи.

Особливу увагу у підрозділі 2.1 дисертанткою приділено принципам побудови системи проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання та умовам її ефективного функціонування.

Провідними принципами побудови системи проектування професійного саморозвитку майбутніх фахівців Юлія Анатоліївна визначає: принцип соціальної доцільності професійно-педагогічного саморозвитку як результату професійної самоосвіти і самовиховання; принцип відповідності між змістом самоосвіти майбутніх майстрів виробничого навчання та запитами ринку праці; принцип самоцінності індивідуальної траєкторії професійного становлення та розвитку студента засобами самоосвіти і самовиховання; принцип усвідомленого оволодіння майбутнім майстром виробничого навчання теорією і методикою самоосвіти і самовиховання; принцип неперервності психолого-педагогічної підтримки процесу самоуправління студентом власним професійним саморозвитком; принцип створення сприятливого психологічного клімату у процесі співпраці всіх суб'єктів професійного розвитку (с. 89-90).

У підрозділі 2.2. представлена авторська система проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання яка включає чотири компоненти: ціннісно-цільовий, змістовий, технолого-методичний і оцінно-результативний (с. 99). Викликає сумнів назва та зміст таблиці на с. 100, натомість імponує прискіпливість автора щодо характеристики кожного компонента системи проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.

У підрозділі 2.3. дисертантка обґрунтовує компонентно-критеріальну оцінку рівнів сформованості професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.

Позитивно оцінюємо той факт, що дисертантка вводить поняття «проміжного результату професійного саморозвитку майбутнього майстра виробничого навчання» під яким розуміє систему, яка відрізняється появою певних новоутворень у психіці особистості студента.

Юлія Анатоліївна визначає структурні компоненти проміжного результату професійного саморозвитку майбутнього майстра виробничого навчання, зокрема:

мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-саморегулювальний, афективно-саморегулювальний, рефлексивно-діяльнісний. На їх основі обґрунтовує критерії оцінки результатів цього процесу: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-вольовий і операційно-діяльнісний.

У *третьому розділі* дисертації «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності системи проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання» розроблено програму педагогічного експерименту; розкрито особливості дослідно-експериментальної роботи з проектування професійної самоосвіти і самовиховання майбутніх майстрів виробничого навчання в цілях їх професійного саморозвитку; наведено кількісні та якісні результати експериментально дослідження.

Слід зазначити, що дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Донецького індустріально-педагогічного технікуму (2012-2014); Української інженерно-педагогічної академії; Приазовського державного технічного університету на основі розробленої програми і методики наукового пошуку. На різних етапах дослідження в експерименті взяли участь 202 студента, 20 викладачів та майстрів виробничого навчання.

Формувальна дослідно-експериментальна робота охоплювала взаємопов'язані і взаємозумовлені етапи, зокрема: мотиваційно-ціннісний, організаційно-діяльнісний, стимулювальний, оцінно-результативний. Вражає те, що у процесі реалізації організаційно-діяльнісного етапу здійснювалася спеціальна підготовка викладачів до розв'язання експериментальних завдань: психолого-педагогічна підтримка студента в остаточному професійному самовизначенні; інформаційно-методичне забезпечення діяльності викладачів-експериментаторів. Дисертанткою була проведена робота з викладачами-експериментаторами (підбір діагностичного матеріалу, проведення діагностики, обробка результатів, проведення мастер-класів). Більш детальна характеристика напрямків та форм такої роботи наведена у таблицях 3.1 та 3.2 на с. 131, 132.

Крім того, Юлія Анатоліївна для того, щоб оцінити вплив роботи викладачів, їх зацікавленість у професійному саморозвитку як власному, так і у майбутніх майстрів виробничого навчання, протягом експериментальної роботи аналізувала динаміку психолого-педагогічної готовності викладачів щодо забезпечення саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання (с. 177-178).

Достовірність виявлених відмінностей контрольної і експериментальної груп студентів, майбутніх майстрів виробничого навчання підтверджено визначенням коефіцієнта кореляції Пірсона. Наявність позитивної динаміки за всіма критеріями професійного саморозвитку свідчить про те, що мета дослідження досягнута, завдання виконані, гіпотезу підтверджено.

Безперечним є практичне значення роботи. Дисертанткою розроблено навчально-методичного забезпечення професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання, що містить:

- навчальну програму спецкурсу «Основи професійного саморозвитку»,
- методичні рекомендації щодо проведення тренінгових занять: «Життєві перспективи та професійний саморозвиток майбутнього майстра виробничого навчання»;
- завдання для проведення мастер-класів з проблем розвивальної діяльності

студентів;

- комплекс методів і прийомів педагогічного супроводу професійного саморозвитку студентів, важливих для забезпечення його мотивації, організації і стимулювання.

Результати і висновки роботи можуть бути використані працівниками системи вищої, професійної (професійно-технічної) освіти України, викладачами педагогічних коледжів та індустріально-педагогічних технікумів, науковцями, студентами закладів вищої освіти, слухачами інститутів післядипломної освіти та курсів підвищення кваліфікації.

Варто звернути увагу на належний теоретичний рівень підготовленої роботи. Автором повною мірою використано значну кількість загальнонаукової та спеціальної літератури з теми дисертаційного дослідження (більше 300 джерел, з них – 15 іншомовного походження).

Певний науковий інтерес представляють додатки, в яких наведено авторську навчальну програму спецкурсу «Основи професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання», методичні рекомендації щодо проведення тренінгових занять тощо.

Основні результати дослідження за темою дисертації висвітлено в 17 публікаціях, з-поміж них: 6 статей у наукових фахових виданнях України (зокрема 2 – у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз); 11 публікацій у збірниках наукових праць та матеріалів науково-практичних конференцій. Публікації достатньо відображають зміст дослідження і мають відповідний обсяг.

Дисертаційне дослідження є завершеною і цілісною роботою, структура дисертації відповідає її найменуванню. Текст дисертації вирізняється значним фактичним матеріалом, оригінальним підходом до аналізу та розв'язання поставлених завдань.

Відзначаючи високий теоретичний рівень представленого дисертаційного дослідження, його значущість для практичної діяльності, висловимо водночас *деякі зауваження та дискусійні положення*:

1. У дисертації було б доцільно більш структуровано визначити зміст ключових понять дослідження на основі нормативної документації, довідникових видань.

2. У тексті дисертації наведено результати аналізу освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників зі спеціальності 5.01010401 «Професійна освіта» за напрямками «Зварювання», «Радіотехніка», «Гірництво», навчальних планів та типових посадових інструкцій майстра виробничого навчання. На нашу думку, для забезпечення більшої наочності можна було б представити кількісно-якісний аналіз цих документів в табличній формі. Це дало б змогу наочно підтвердити висновок дисертантки про недостатній рівень забезпечення можливості майбутніх майстрів виробничого навчання у професійному розвитку і саморозвитку. Названі документи бажано було подати у додатках.

3. Рецензована дисертація значно б виграла, якби в дисертації було більш ґрунтовно проаналізовано зарубіжний досвід щодо професійного саморозвитку майбутніх викладачів, майстрів виробничого навчання.

4. Варто було сказати яким чином здійснювався відбір студентів у контрольні та експериментальні групи. Чи перевірялась репрезентативність вибірки.

5. З тексту дисертації не зрозуміло чи здійснювався диференційований підхід під час роботи з викладачами-експериментаторами.

6. Робота містить низку цікавих висновків і узагальнень, але самі узагальнення вимагають „більшої узагальненості” і систематизації.

7. У тексті дисертації мають місце окремі огріхи редакційного характеру, стилістичні й граматичні неточності.

Зазначимо, що висловлені побажання мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну високу оцінку дисертації Белікової Юлії Анатоліївни. В цілому дисертація Ю.А. Белікової «Проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання» є цілісним, системним, обґрунтованим і завершеним науковим дослідженням, підготовленим на високому науковому рівні. Зміст автореферату є ідентичним змісту основних положень дисертації.

Дисертантом отримано належні результати проведеного дослідження, вирішено наукові завдання та досягнута мета дослідження. Дисертація відзначається глибокою науковою новизною, містить висновки, які можуть бути основою для подальшого вдосконалення освітнього процесу в Українській державі. Матеріали дисертації дають поштовх і відповідні засади для подальших досліджень теоретичних і методичних засад підготовки майбутніх майстрів виробничого навчання.

Наведене вище дає підстави констатувати, що дисертація Ю.А. Белікової «Проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання» відповідає спеціальності 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» та вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти».

**Офіційний опонент –
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник;
старший науковий співробітник
науково-організаційного відділу
апарату Президії Національної
академії педагогічних наук України**

Шагаєва

Ольга Анатоліївни Шагаєва

посноручний підпис
стверджую
Начальник загального відділу
національної академії педагогічних наук України

Шагаєвої О. А.

Шагаєва О. А.